

Тематски зbornик radova
MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH
Tematski zbornik radova

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet
Studentski kulturni centar Niš
2016. godina

Recenzenti:

prof. dr Miroslav Krstić
doc. dr Nebojša Milićević

Glavni i odgovorni urednici:
prof. dr Bojana Dimitrijević
Aleksandar Blagojević

Urednici:

doc. dr Dušan Todorović
Milena Vujičić

Tiraž

100

Format

17x 24cm

Štampa

SCERO print

ISBN 978-86-7379-427-3

REDAKCIJA ZBORNIKA: **doc.dr Dragana Stanojević**, **doc dr Jelena Davidović Rakić**,
doc. dr Dušan Randelović (Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim
sedištem u Kosovskoj Mitrovici), **prof. dr Miroslava Đurišić-Bojanović** (Filozofski
fakultet Univerziteta u Beogradu), **doc. dr Ivana Janković**, **doc. dr Miroslav Komlenić**
(Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu)

UDK 159.923.2:364.624.6

159.923:316.61

159.922.8.072:616.89-008.441

Nenad Cvetanović²

Kristijan Pešić

Kristina Randelović

Nataša Mladenović

Psihološko savetovalište za studente Studentskog kulturnog centra Niš

OSOBI NE LIČNOSTI I RACIONALNA I IRACIONALNA UVERENJA KAO PREDIKTORI SOCIJALNE ANKSIOZNOSTI KOD STUDENATA

U radu je prikazano istraživanje usmereno na ispitivanje osobina ličnosti i racionalnih i iracionalnih uverenja kao prediktora socijalne anksioznosti kod studenata, i na ispitivanje razlika u izraženosti osnovnih varijabli istraživanja s obzirom na sociodemografske karakteristike. Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 167 studenata (76 mladića i 91 devojka). Primenjeni instrumenti su Zakerman-Kulmanov upitnik ličnosti (ZKPQ-50-CC), Skala Racionalnih i Iracionalnih uverenja (IRU-16) i skala socijalne anksioznosti (SA-2). Rezultati su pokazali da u okviru modela osobina ličnosti, tri od pet osobina (Agresivnost/Hostilnost, Socijalnost i Neuroticizam/Anksioznost) statistički značajno predviđaju socijalnu anksioznost: Agresivnost/Hostilnost, Socijalnost i Neuroticizam/Anksioznost. U okviru drugog predikcionog modela, koji uključuje osobine ličnosti i Racionalna i Iracionalna uverenja, osobina ličnosti Aktivitet se takođe pokazala kao statistički značajan prediktor Socijalne anksioznosti, kao i Iracionalna uverenja. Rezultati su pokazali da postoje statistički značajne razlike između mladića i devojaka u izraženosti Socijalne anksioznosti, Iracionalnih uverenja i osobina ličnosti Aktivitet, Impulsivno traženje senzacija i Neuroticizam/Anksioznost. Devojke imaju izraženiju osobinu ličnosti Neuroticizam/Anksioznost, dok su kod mladića izraženije osobine Aktivitet i

---

² cvetanovic.nenad@gmail.com

Impulsivno traženje senzacija. Takođe, Socijalna anksioznost i Iracionalna uverenja su izraženija kod devojaka. Dobijene su razlike i između ispitanika čije su majke na različitim nivoima obrazovanja. Ispitanici čije su majke nižeg nivoa obrazovanja imaju izraženija Racionalna uverenja od ispitanika čije su majke na višim nivoima obrazovanja. Takođe, osobina ličnosti Impulsivno traženje senzacija je izraženija kod ispitanika čije su majke završile doktorske studije.

Ključne reči: osobine ličnosti, racionalna i iracionalna uverenja, socijalna anksioznost, studenti

UVOD

Razumevanje ponašanja ljudi je oduvek privlačilo pažnju naučnika, u okviru psihologije ličnosti; mnogi autori su se bavili strukturom ličnosti kao i značajem karakteristika ličnosti da bi bolje objasnili i razumeli ponašanje ljudi. Ličnost je definisana na mnogo različitih načina ali ono što je zajedničko mnogobrojnim određenjima jeste da se implicira postojanje neki trajnih i relativno trajnih osobina ličnosti, koje određuju karakteristično i dosledno ponašanje osobe. Svaki pristup koji je korišćen pri proučavanju ličnosti dao je svoj jedinstven doprinos našem razumevanju ličnosti i individualnim razlikama.

Racionalna i iracionalna uverenja su konstrukti REBT teorije, tvorca Alberta Elisa. Racionalna uverenja se odnose na uverenja koja su logička i/ili imaju empirijsku podršku, i/ili su pragmatična. Iracionalna uverenja se odnose na uverenja koja ne zadovoljavaju ni jedan kriterijum racionalnosti: nisu logička, nemaju empirijsku potporu i nisu pragmatična (Ellis 2009). Prema ABC modelu emocionalnog poremećaja (Ellis 2009), ljudi često doživljavaju neprijatne aktivirajuće događaje (A) i o tim događajima imaju racionalna ili iracionalna uverenja (B). Racionalna uverenja (RBs) vode adaptivnim, zdravim, funkcionalnim ishodima (C) a iracionalna (IBs) vode nezdravim i neadaptivnim (C). Osoba kod koje su iracionalna uverenja veoma izražena, u stvari poseduje uverenja koja su samoporažavajuća – postavlja sebi apsolutističke i neosnovane zahteve koje mora da ispuni.

Prema osnovnoj karakteristici koja je definiše, socijalna anksioznost bi se mogla nazvati i evaluaciona anksioznost (Beck & Emery 1985, prema

Tovilović 2004), jer nastaje iz mogućnosti ili stvarnog procenjivanja drugih ljudi u stvarnim ili zamišljenim okolnostima. Centralna karakteristika socijalne anksioznosti jeste strah od negativne procene. Osoba sa visoko izraženom crtom anksioznosti će češće i intenzivnije iskusiti anksioznost u poređenju sa nekim ko ima nisko izraženu ovu crtu. Osoba koja je socijalno anksiozna, u situaciji koja provocira anksioznost će doživeti reakciju autonomnog nervnog sistema (razdražljivost, slaba koncentracija, ubrzano disanje i ubrzan rad srca, znojenje), biće okupirana strahom od negativne procene i svu energiju će usmeriti na razmišljanje ili preduzimanje koraka kako da pobjegne iz takve situacije.

Osnovne pretpostavke Alternativnog petofaktorskog modela ličnosti

Zakerman je tragao za biološkim i evolucionim okvirom za istraživanje crta ličnosti kao osnovu za komparativne analize (Zuckerman 1991, prema Goma-i-Freixanet 2005). Na osnovu ovakvih istraživanja, razvio se pristup u kome su postulirani različiti nivoi osobina koji omogućuju njihovu adekvatnu deskripciju. Prvi nivo predstavljaju psihometrijski operacionalizovane osobine, koje se zasnivaju na konzistentnim obrascima ponašanja i naviknutim kognitivnim reakcijama u određenim situacijama (2. nivo). Ponašanje u raznim situacijama bazira se na procesu učenja i uslovljavanja (3. nivo), a individualne razlike u uslovljavanju zasnivaju se na razlikama u kortikalnoj fiziologiji (4. nivo), što zavisi od biohemijskog sistema (5. nivo). Šesti nivo čine neurološki sistemi koji omogućuju funkcionisanje biohemijskog sistema, a sedmi nivo se odnosi na informacije o genetskoj strukturi pojedinih osobina (Smederevac 2006). Za potpuno razumevanje neke osobine ličnosti potrebno je proučavanje svih nivoa njenih manifestacija.

Zakerman (Zuckerman 1991, prema Mitrović, Čolović & Smederevac 2009) smatra da je proučavanje ličnosti moguće ako se odrede bazične dimenzije ličnosti, koje se mogu identifikovati pomoću četiri kriterijuma:

1. Moraju biti pouzdano identifikovane primenom različitih metoda i na uzorcima različitog pola, starosti i kulture;
2. Moraju ispoljavati osrednju heritabilnost;

3. Osnovne dimenzije ličnosti moraju se identifikovati i kod ostalih životinjskih vrsta, posebno kod onih koje su socijalno organizovane;
4. Sa bazičnim dimenzijama ličnosti povezani su značajni biološki markeri.

Zakerman-Kulmanov upitnik ličnosti (ZKPQ; Aluja, Rossier, Garcia, Angleitner, Kuhlman & Zuckerman 2006; Zuckerman, Kuhlman, Joireman, Teta & Kraft 1993) je konstruisan u cilju merenja dimenzija koje čine Alternativni petofaktorski model ličnosti.

Dimenzije Alternativnog petofaktorskog modela su (Zuckerman 1991, prema Mitrović i sar. 2009):

1. *Aktivitet*. Ova dimenzija obuhvata dve vrste stavki. Jedna grupa stavki se odnosi na potrebu za generalnom aktivnošću, nestrpljivost i uznemirenost u situacijama u kojima ne postoji mogućnost da se ta potreba manifestuje. Druga grupa stavki se odnosi na sklonost ka teškim i izazovnim poslovima, za koje je potrebno veliko ulaganje truda i energije.
2. *Agresivnost – Hostilnost*. Jedna grupa stavki se odnosi na tendenciju ka verbalnoj agresiji, dok se druga grupa stavki odnosi na uvredljivo, neobazrivo i antisocijalno ponašanje, osvetoljubivost, zloradost i nestrpljivost sa drugima.
3. *Impulsivno traženje senzacija*. Ovu dimenziju čine dva faktora. Prvi faktor se odnosi na tendenciju ka impulsivnom ponašanju praćenu nemogućnošću planiranja. Drugi faktor se odnosi na traženje senzacija kao sklonosti ka uzbuđenju u nepredvidivim situacijama, potreba za novim izazovima, zloupotreba supstanci i upuštanje u rizične seksualne odnose.
4. *Neuroticizam – Anksioznost*. Stavke ove dimenzije se odnose na emocionalnu uznemirenost, napetost, zabrinutost, strašljivost, opsesivnu neodlučnost i osetljivost na kritiku.
5. *Socijabilnost*. Jedan deo stavki se odnosi na uživanje u zabavama, u velikom društvu, a drugi deo stavki na netoleranciju, socijalnu izolaciju kod ekstraverata i sklonost ka usamljenim aktivnostima introverata.

Racionalna i iracionalna uverenja

Teorija emocionalnih poremećaja

Albert Elis, tvorac racionalno emocionalno bihevioralne terapije (REBT), sredinom pedesetih godina izlaže svoje eksplicitno kognitivističko shvatanje emocija i kognitivni model emocionalnih poremećaja (Ellis 1976, 1994, 1999; prema Tovilović 2004). Njegova stanovišta su zasnovana na dve temeljne pretpostavke: 1. Da su psihološki procesi i operacije neodvojivi i u stalnoj interakciji i 2. da evaluiranje (eng. *evaluating* – ocenjivanje vrednosti, vrednovanje) predstavlja fundamentalnu ljudsku karakteristiku.

U okvirima REBT teorije, emocionalni poremećaj se definiše u kontekstu racionalnih i iracionalnih tendencija ili, kako to Elis u poslednje vreme navodi, samopomažućih (*self-helping*) i samoporažavajućih (*self-defeating*) tendencija (Ellis 1994, prema Tovilović 2004). Pojam emocionalnog poremećaja po Elis u obuhvata samoporažavajuća mišljenja, osećanja i ponašanja koja nisu nužno psihopatološka. U teoriji REBT-a, „poremećaj je snažno preuveličavanje uverenja o poželjnosti u apsolutistički zahtev i druge preterane evaluacije i iskrivljene inferencijalne misli, što je praćeno produženim, upornim i najčešće snažnim samoosujećujućim emocijama i ponašanjima“ (Marić 2000: 188).

Prema ABC formuli emocionalnog poremećaja, kada osoba doživljava negativne aktivirajuće događaje (A – od *activating event*), ukoliko ima izraženija iracionalna uverenja (B – od *beliefs*), razviće intenzivnije emocionalne poremećaje (C – od *consequences*), nego ukoliko su iracionalna uverenja manje izražena.

Koncept uverenja u REBT

Sistem uverenja je najznačajniji element Elisovog ABC modela emocionalnog poremećaja. U odnosu na pretpostavljene osnovne ciljeve i vrednosti koje čovek ima, uverenja mogu biti samopomažuća (racionalna) i samoporažavajuća (iracionalna). Koncept iracionalnih uverenja obuhvata apsolutistička i bezuslovna uverenja – *moranja* i druge oblike samoporažavajućeg nelogičnog i nerealističnog verovanja o aktivirajućim događajima. Racionalna uverenja su preferencije i stoga sadrže želju ili afekt.

Iracionalna uverenja se definišu kao konceptualno-semantički sažeci lingvistički i nelingvistički enkodiranog iracionalnog ocenjivanja vrednosti

aktivirajućeg događaja. Iracionalna uverenja sadrže četiri osnovna tipa iracionalnih evaluacija:

1. Mora;
2. Užasno, nepodnošljivo, neizdrživo;
3. Ja sam bezvredan, pokvaren;
4. Ti si bezvredan, pokvaren.

Ovi tipovi iracionalnih uverenja se odnose na tri tipa aktivirajućih događaja:

1. Sopstvene osobine i postupci (lične performanse);
2. Tretman od drugih ljudi;
3. Životni uslovi.

Socijalna anksioznost

Anksiozni poremećaji česti su kako u primarnoj zdravstvenoj zaštiti tako i u praksi opštih bolnica. Mnogi pacijenti ispoljavaju telesne simptome anksioznosti pre nego psihološke. Anksiozni poremećaji podeljeni su na generalizovanu anksioznost, fobičke i panične poremećaje (Geddes, Gelder & Mayou 2005). Oni predstavljaju najraniju formu psihopatologije sa velikom prevalencom u toku svih razdoblja života, počevši od 11 godina starosti, i predstavljaju faktor vulnerabilnosti za različite mentalne poremećaje u kasnijem životu (Mohr & Schneider 2014).

Prema osnovnoj karakteristici koja je definiše, socijalna anksioznost bi se mogla nazvati i *evaluaciona anksioznost* (Beck & Emery 1985, prema Tovilović 2004), jer nastaje iz mogućnosti ili stvarnog procenjivanja drugih ljudi u stvarnim ili zamišljenim okolnostima. Centralna karakteristika socijalne anksioznosti jeste strah od negativne procene. Osoba sa visoko izraženom crtom anksioznosti će češće i intenzivnije iskusiti anksioznost u poređenju sa nekim ko ima nisko izraženu ovu crtu. Naravno, osobe koje povremeno dožive kratka stanja anksioznosti, nemaju nužno izraženu crtu anksioznosti. Ovde je uglavnom slučaj situacione anksioznosti (Tovilović i Novović 2009). I osoba sa nisko izraženom crtom anksioznosti će iskusiti anksioznost ukoliko se nađe u ugrožavajućoj situaciji. Ipak, anksioznost kao crta utiče na nivoe anksioznosti kao stanja, koje je provocirano određenim situacionim faktorima.

Socijalna anksioznost se često definiše u terminima tri centralne komponente:

1. Reakcija autonomnog nervnog sistema – simptomi koji su karakteristični i za ostale anksiozne poremećaje (Psihološki – razdražljivost, uznemirenost, slaba koncentracija i uznemiravajuće misli; Telesni – gastrointestinalni, respiratorni, kardiovaskularni, genito – urinarni, neuromuskularni, poremećaji spavanja) (Geddes, Gelder & Mayou 2005).
2. Okupiranost strahom od negativne procene – specifična zabrinutost da će ih ljudi kritički posmatrati.
3. Izbegavanje ili želja da se izbegne socijalna situacija (Tovilović 2004).

Socijalna anksioznost u kognitivno-bihejvioralnom pristupu

Kognitivni i kognitivno-bihejvioralni pristup socijalnoj anksioznosti podstakao je veći broj istraživanja kognitivne komponente ovog fenomena. U skladu sa bazičnom pretpostavkom kognitivno i kognitivno-bihejvioralno orijentisanih terapija o interakcionom odnosu mišljenja, emocija i ponašanja, preduzeta su brojna istraživanja kognicija socijalno anksioznih osoba, mahom motivisanih pretpostavkom da se razotkrivanjem i menjanjem kognitivne komponente socijalne anksioznosti može uticati na smanjenje intenziteta emocije tj. delovati terapijski efektivno.

Uloga pogrešnih obrazaca mišljenja u samoprocenjivanju i uloga pogrešnih kognicija kao faktora u održavanju socijalne anksioznosti je vrlo značajna. Te greške u kognicijama uključuju: negativne izjave o sebi pre i tokom socijalnih susreta, selektivno pamćenje negativnih informacija o sebi i svom socijalnom ponašanju u odnosu na pozitivne informacije, postavljanje ekstremno visokih standarda uspešnog socijalnog ponašanja (Tovilović 2004). Tokom socijalnih situacija, socijalno anksiozni subjekti su prekomerno fokusirani na sebe i sopstveno ponašanje i bave se katastrofičnim predviđanjima uključujući i posledice nespretnog ili neadekvatnog socijalnog istupanja.

Bajdel, Tarnar i Danku (Beidel, Turner & Dancu 1985) govore o postojanju specifičnog kognitivnog stila socijalno fobičnih ljudi. Tri glavna elementa tog stila su: (1) iracionalna uverenja o značaju i važnosti ponašanja u nekoj socijalnoj situaciji, (2) uverenost socijalnog fobičara da sopstveno ponašanje, koje sam evaluira kao neadekvatno, ima krupne posledice po njegov ugled i (3) tendencija da se samoprocenjena neadekvatnost u

ponašanju prenosi i pripisuje ličnosti, što potkrepljuje osećanje manje vrednosti socijalnog fobičara.

Socijalno anksiozne osobe ili osobe sa socijalnom fobijom usmeravaju selektivno pažnju na određene informacije, naročito na informacije koje se odnose na socijalni neuspeh. Uverenje socijalno anksiozne osobe da je neadekvatna i bezvredna utiče na razvijanje određene sheme koja se zasniva na negativnoj samoevaluaciji.

METODOLOŠKI OKVIR

Problem istraživanja

Osnovni problem istraživanja je ispitivanje prediktorske moći osobina ličnosti i racionalnih i iracionalnih uverenja u predviđanju socijalne anksioznosti kod studenata.

Značaj istraživanja

Teorijski značaj istraživanja se ogleda u boljem razumevanju relacija između osobina ličnosti, racionalnih i iracionalnih uverenja i socijalne anksioznosti.

Sticanje boljeg uvida i otkrivanje povezanosti između osobina ličnosti, omogućiće stručnjacima da razviju i unaprede one osobine ličnosti koje pozitivno utiču na redukovanje socijalne anksioznosti, kao i podsticanje racionalnih uverenja u cilju redukovanja socijalne anksioznosti. Rezultati ovog istraživanja bi doprineli povećanju znanja o tome koje osobine ličnosti i koja iracionalna uverenja doprinose razvoju socijalne anksioznosti. Takođe, rezultati ovog istraživanja bi doprineli unapređenju terapijskog rada u slučaju klijenata sa iracionalnim uverenjima i socijalnom anksioznošću. Na kraju, rezultati ovog istraživanja će omogućiti prostor i za dalja istraživanja na ovu temu. Ovakvo istraživanje bi dalje pomoglo studentima i stručnjacima koji se bave ovom temom, da steknu nova znanja o povezanosti određenih crta ličnosti i iracionalnih uverenja i njihovoj mogućoj ulozi u razvoju socijalne anksioznosti. Ova znanja bi mogla doprineti optimalnom rastu i razvoju ličnosti. Takođe, istraživanje pruža stručnjacima koji se bave psihologijom ličnosti nove mogućnosti za dalje ispitivanje.

Ciljevi istraživanja

Opšti cilj istraživanja je da se ispita da li su osobine ličnosti i racionalna i iracionalna uverenja statistički značajni prediktori socijalne anksioznosti kod studenata.

Specifični ciljevi

- ✓ Ispitati da li su dimenzije ličnosti (*Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Impulsivno traženje senzacija, Neuroticizam/Anksioznost i Socijabilnost*) statistički značajni prediktori socijalne anksioznosti kod studenata.
- ✓ Ispitati da li se poboljšava predikciona moć modela osobina ličnosti (*Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Impulsivno traženje senzacija, Neuroticizam/Anksioznost i Socijabilnost*) u predviđanju kriterijumske varijable (*Socijalna anksioznost*) kada se u regresioni model uključe Racionalna i Iracionalna uverenja kod studenata.
- ✓ Ispitati da li postoje statistički značajne razlike u izraženosti osnovnih varijabli istraživanja s obzirom na sociodemografske varijable: godina studija, pol i obrazovanje roditelja kod studenata.

Varijable istraživanja

Nezavisne (prediktorske) varijable

- ✓ Osobine ličnosti po Alternativnom petofaktorskom modelu (Zuckerman 2002, prema Smederevac 2006). Osobine ličnosti koje uključuje ovaj model su: *Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Impulsivno traženje senzacija, Neuroticizam/Anksioznost i Socijabilnost*. Ove varijable su operacionalizovane skorovima dobijenim na Zakerman-Kulmanovom upitniku ličnosti (ZKPQ - 50-CC; Aluja i sar. 2006).
- ✓ Racionalna i iracionalna uverenja su operacionalizovana skorovima dobijenim na Skali iracionalnih i racionalnih uverenja (IRU-16: Tovilović i Popov 2009).

Zavisna (kriterijumska) varijabla

- ✓ Socijalna anksioznost je operacionalizovana skorovima dobijenim na Skali socijalne anksioznosti (SA-2: Tovilović 2004).

Sociodemografske varijable

- ✓ Godina studija (druga, treća, četvrta, master studije)

- ✓ Pol
- ✓ Obrazovanje majke (osnovna škola, srednja škola, visoka/viša škola, fakultet, magistratura – master studije, doktorske studije)
- ✓ Obazovanje oca (osnovna škola, srednja škola, visoka/viša škola, fakultet, magistratura – master studije, doktorske studije)
- ✓

Instrumenti

Zakerman-Kulmanov upitnik ličnosti (Zuckerman–Kuhlman Personality Questionnaire - 50 - CC – ZKPQ - 50-CC; *Aluja i sar. 2006*) obuhvata 50 stavki sa binarnim formatom odgovora. Upitnik predstavlja skraćenu verziju upitnika ZKPQ (Zuckerman 2002) i sadrži 5 desetoajtemskih skala namenjenih proceni dimenzija alternativnog petofaktorskog modela ličnosti (Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Socijabilnost, Impulsivno traženje senzacija i Neuroticizam/Anksioznost).

Pouzdanost upitnika je zadovoljavajuća – koeficijent interne konzistencije se kreće od 0,65 (Agresivnost/Hostilnost) do 0,78 (Neuroticizam/Anksioznost). Ovi podaci su dobijeni u istraživanju na uzorku od 1155 učesnika starosti od 18 do 76 godina u Srbiji (Mitrović i sar. 2009).

Tabela 1. Pouzdanost interne konzistencije na subdimenzijama Zakerman-Kulmanovog upitnika

	Broj stavki	Kronbah α
Aktivitet	10	0.77
Agresivnost/Hostilnost	10	0.67
Socijabilnost	10	0.73
Impulsivno traženje senzacija	10	0.71
Neuroticizam/Anksioznost	10	0.83

Pouzdanost upitnika na našem uzorku je zadovoljavajuća i kreće se od 0.67 na subdimenziji Agresivnost/Hostilnost do 0.83 na subdimenziji Neuroticizam/Anksioznost.

Skala iracionalnih i racionalnih uverenja (IRU-16: Tovilović i Popov 2009). IRU-16 procenjuje stepen slaganja ispitanika sa tvrdnjama koje predstavljaju indikatore iracionalnih i racionalnih uverenja, formulisanih u skladu sa REBT teorijom. Sadrži ukupno 16 stavki a odgovori se daju putem petostepene Likertove skale (od 0 = *nikada* do 4 = *veoma često*).

Tabela 2. Pouzdanost interne konzistencije na skali iracionalnih i racionalnih uverenja

	Broj stavki	Kronbah α
Iracionalna uverenja	8	0.76
Racionalna uverenja	8	0.74

Pouzdanost upitnika na našem uzorku je zadovoljavajuća i iznosi 0.74 za stavke koje predstavljaju indikatore racionalnih uverenja i 0.76 za stavke koje predstavljaju indikatore iracionalnih uverenja.

Skala socijalne anksioznosti (SA-2: Tovilović 2004). SA-2 skala je namenjena ispitivanju socijalne anksioznosti kao dimenzije (Tovilović 2004). Veći skor na skali ukazuje na izraženije prisustvo indikatora socijalne anksioznosti. Upitnik je sačinjen od 25 ajtema sa petostepenom skalom Likertovog tipa. Pouzdanost instrumenta na uzorku studenata Novosadskog univerziteta, u istraživanju koje je izvršila Snežana Tovilović (Tovilović 2004), a koje je obuhvatalo studente prve, druge, treće i četvrte godine, iznosi Alfa=0.92.

Pouzdanost upitnika na našem uzorku iznosi $\alpha = 0.94$.

Hipoteze

Opšta hipoteza

- ✓ Pretpostavlja se da su osobine ličnosti i racionalna i iracionalna uverenja statistički značajni prediktori socijalne anksioznosti kod studenata.

Specifične hipoteze

- ✓ Pretpostavlja se da su osobine ličnosti (*Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Impulsivno traženje senzacija, Neuroticizam/Anksioznost i Socijabilnost*) statistički značajni prediktori socijalne anksioznosti kod studenata.
- ✓ Pretpostavlja se da će se poboljšati predikciona moć modela osobina ličnosti (*Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Impulsivno traženje senzacija, Neuroticizam/Anksioznost i Socijabilnost*) u predviđanju kriterijumske varijable (*Socijalna anksioznost*) kada se u model uključe Racionalna i Iracionalna uverenja kod studenata.
- ✓ Pretpostavlja se da će postojati statistički značajne razlike u izraženosti osnovnih varijabli s obzirom na sociodemografske varijable: godina studija, pol i obrazovanje roditelja kod studenata.

Uzorak

Uzorak je prigodan i čini ga 167 studenata (76 studenata i 91 studentkinja) Filozofskog fakulteta u Nišu. Ispitanici su od 19 do 25 godina starosti, pored godine studija, razlikuju se i u obrazovanju roditelja. Struktura uzorka prema sociodemografskim varijablama biće prikazana u sledećim tabelama.

Tabela 3. Struktura uzorka prema polu

	Broj ispitanika	Procenat
Muški	76	45.2
Ženski	91	54.8
Ukupno	167	100

Tabela 4. Struktura uzorka prema obrazovanju roditelja

	Obrazovanje majke		Obrazovanje oca	
	Broj ispitanika	Procenat	Broj ispitanika	Procenat
Osnovna škola	4	2.4	6	3.6
Srednja škola	87	51.8	81	48.2
Viša/visoka škola	32	19	31	18.5
Fakultet	33	19.6	41	24.4
Master studije/magistratura	4	2.4	3	1.8
Doktorske studije	7	4.2	5	3

Tabela 5. Struktura uzorka prema godini studija

	Broj ispitanika	Procenat
Druga godina	45	26.8
Treća godina	40	23.8
Četvrta godina	60	35.7
Master	22	13.1
Total	167	99.4

REZULTATI

Deskriptivna statistika

Tabela 6. Deskriptivne mere osnovnih varijabli istraživanja na celom uzorku

Varijable	N	Minimum	Maximum	AS	SD
Aktivitet	167	10	20	14.20	2.65
Agresivnost/Hostilnost	167	10	20	14.35	2.39
Socijabilnost	167	10	20	15.03	2.55
Impulsivno traženje senzacija	167	10	20	15.83	2.49
Neuroticizam/Anksioznost	167	10	20	14.39	3.04
Iracionalna uverenja	167	3	28	23.56	4.61
Racionalna uverenja	167	5	32	15.64	5.80
Socijalna anksioznost	167	25	114	58.11	19.90

Interkorelacije osnovnih varijabli istraživanja

Tabela 8. Interkorelacije osnovnih varijabli istraživanja

		Aktivitet	Agresivnost/ Hostilnost	Socijalnost	Impulzivno traženje senzacija	Neuroticizam/ Anksioznost	Iracionalna uverenja	Racionalna uverenja
Iracionalna uverenja	R	0.23	0.11	0.07	-0.05	0.40	.	-0.38
	p	0.00	0.07	0.17	0.26	0.00	.	0.00
Racionalna uverenja	R	0.02	-0.17	-0.06	0.08	-0.31	-0.38	.
	p	0.42	0.01	0.26	0.17	0.00	0.00	.
Socijalna anksioznost	R	-0.16	-0.26	-0.39	-0.26	.050	-0.19	0.28
	p	0.02	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	0.00

Iz tabele 8 vidimo da postoji pozitivna korelacija između Iracionalnih uverenja i osobina ličnosti Aktivitet i Neuroticizam/Anksioznost ($p < 0.01$). Postoji povezanost Racionalnih uverenja i osobina ličnosti Agresivnost/Hostilnost ($p < 0.05$) i Neuroticizam/Anksioznost ($p < 0.01$). Obe korelacije su negativnog smera. Postoji korelacija između Socijalne anksioznosti i svih osobina ličnosti. Korelacija između Socijalne anksioznosti i Neuroticizma/Anksioznosti je pozitivna ($p < 0.01$), dok su korelacije između Socijalne anksioznosti i ostalih osobina ličnosti negativne. Postoji povezanost i između Socijalne anksioznosti i Racionalnih i Iracionalnih uverenja. Korelacija između Socijalne anksioznosti i Racionalnih uverenja je pozitivnog smera i niskog intenziteta, dok je korelacija između Socijalne anksioznosti i Iracionalnih negativna i niska ($p < 0.01$).

Hijerarhijska višestruka regresiona analiza

Tabela 9. Osobine ličnosti i racionalna i iracionalna uverenja kao prediktori socijalne anksioznosti

Model	R	R ²	Promena R ²	F	p	Promena a F	p
1	0.63 ^a	0.39	0.39	20.80	0.00	20.80	0.00
2	0.66 ^b	0.43	0.04	17.07	0.00	5.1	0.01

a. Model 1; Prediktori (Osobine ličnosti: Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Socijalnost, Impulsivno traženje senzacija, Neuroticizam/Anksioznost)

b. Model 2; Prediktori (Osobine ličnosti i racionalna i iracionalna uverenja)

Model koji se sastoji od osobina ličnosti objašnjava 39.2% varijanse zavisne varijable – *Socijalna anksioznost*. Drugi model, koji pored osobina ličnosti obuhvata i racionalna i iracionalna uverenja objašnjava 42.9 % varijanse zavisne varijable. Kada se otkloni doprinos osobina ličnosti, i posmatramo samo predikcionu moć racionalnih i iracionalnih uverenja, ona objašnjavaju dodatnih 3.7% varijanse kriterijumske varijable. Visina koeficijenta multiple korelacije (R=0.429) ukazuje na umerenu linearnu povezanost između prediktorskih varijabli i kriterijuma.

Tabela 10. Prikaz pojedinačnog doprinosa prediktorskih varijabli na kriterijumsku varijablu

		Beta	Sig.
1	Aktivitet	-0.10	0.11
	Agresivnost/Hostilnost	-0.22**	0.00
	Socijabilnost	-0.23**	0.00
	Impulsivno traženje senzacija	-0.02	0.75
	Neuroticizam/Anksioznost	0.45**	0.00
2	Aktivitet	-0.15*	0.02
	Agresivnost/Hostilnost	-0.24**	0.00
	Socijabilnost	-0.26**	0.00
	Impulsivno traženje senzacija	-0.01	0.88
	Neuroticizam/Anksioznost	0.35**	0.00
	Racionalna uverenja	-0.02	0.77
	Iracionalna uverenja	0.21**	0.00

* p < 0.05

** p < 0.01

Iz prikazane tabele (tabela 9) vidimo da model koji čine osobine ličnosti i racionalna i iracionalna uverenja obajšnjava 42.9% ($R^2 = 0.43$, $p < 0.01$) varijanse zavisne (kriterijumske) varijable – *Socijalna anksioznost*. Osobine ličnosti koje su se pokazale kao statistički značajni prediktori kriterijumske varijable su *Aktivitet* ($\beta = -0.15$, $p < 0.05$), *Agresivnost/Hostilnost* ($\beta = -0.24$, $p < 0.01$), *Socijabilnost* ($\beta = -0.26$, $p < 0.01$) i *Neuroticizam/Anksioznost* ($\beta = 0.35$, $p < 0.01$). Pored osobina ličnosti i grupa stavki koje su indikatori iracionalnih uverenja statistički značajno predviđa *Socijalnu anksioznost* ($\beta = 0.21$, $p < 0.01$). Pozitivan predznak standardizovanog (beta) koeficijenta ukazuje da ispitanici sa većim stepenom izraženosti prediktorske varijable imaju više skorove na kriterijumskoj varijabli, dok negativni predznak ukazuje da se na osnovu većeg postignuća na prediktorskim varijablama može očekivati niže postignuće na kriterijumskoj varijabli. Dakle, na osnovu podatka u drugom predikcionom modelu, možemo videti da je došlo do promene vrednosti beta koeficijenta kod osobine ličnosti koje su bile statistički značajni prediktori u prvom modelu (*Agresivnost/Hostilnost*, *Socijabilnost* i *Neuroticizam/Anksioznost*). Ta vrednost se smanjila, što ukazuje na to da je došlo do smanjenja

pojedinačnog doprinosa prediktorskih varijabli u predviđanju kriterijumske varijable – *Socijalne anksioznosti* nakon ubacivanja Racionalnih i Iracionalnih uverenja kao prediktora. Iracionalna uverenja su se takođe pokazala kao statistički značajni prediktori kriterijumske varijable.

Ispitivanje razlika osnovnih varijabli istraživanja sa sociodemografskim varijablama

Tabela 11. Razlike u prosečnoj izraženosti osnovnih varijabli istraživanja između mladića i devojaka

		AS	SD	t	df	p
Socijalna anksioznost	M	52.96	17.97	-3.14	165	0.00
	Ž	62.43	20.49			
Racionalna uverenja	M	23.34	4.73	-0.56	165	0.57
	Ž	23.74	4.53			
Iracionalna uverenja	M	14.55	5.58	-2.24	165	0.03
	Ž	16.55	5.86			
Aktivitet	M	14.72	2.82	2.38	165	0.02
	Ž	13.76	2.43			
Agresivnost/ Hostilnost	M	14.30	2.33	-0.25	165	0.80
	Ž	14.40	2.45			
Socijabilnost	M	15.26	2.45	1.08	165	0.28
	Ž	14.84	2.63			
Impulsivno traženje senzacija	M	16.29	2.43	2.22	165	0.03
	Ž	15.44	2.50			
Neuroticizam/ Anksioznost	M	13.38	2.68	-4.09	165	0.00
	Ž	15.23	3.09			

Iz tabele 11 možemo videti da na sledećim dimenzijama postoje razlike između mladića i devojaka: *Socijalna anksioznost, Iracionalna uverenja, Aktivitet, Impulsivno traženje senzacija i*

Neuroticizam/Anksioznost. U sledećoj tabeli su prikazane prosečne vrednosti ispitanika na ovim dimenzijama. Studenti muškog pola imaju veće prosečno postignuće na dimenzijama: Aktivitet i Impulsivno traženje senzacija, dok studentkinje imaju veće prosečne vrednosti na dimenzijama: Neuroticizam, Iracionalna uverenja i Socijalna anksioznost.

Tabela 13. Razlike u izraženosti osnovnih varijabli kod studenata sa različitim obazovanjem majke

	F	Sig.
Racionalna uverenja	2.42	0.04
Iracionalna uverenja	1.36	0.24
Socijalna anksioznost	0.47	0.80
Aktivitet	0.21	0.96
Agresivnost/Hostilnost	0.64	0.67
Socijabilnost	1.03	0.40
Impulsivno traženje senzacija	2.54	0.03
Neuroticizam/Anksioznost	0.32	0.90

Na osnovu podataka iz prethodne tabele zaključujemo da postoje statistički značajne razlike između studenata čije su majke različitog obrazovanja u izraženosti racionalnih uverenja i osobine ličnosti – *Impulsivno traženje senzacija*.

Tabela 14. Prikaz razlika između ispitanika različitog obrazovanja majke na sledećim dimenzijama (LSD post hoc test)

	(I) Obrazovanje_ majke	(J) Obrazovanje_ majke	Mean Difference (I- J)	Sig.
Racionalna uverenja	Osnovna škola	Srednja škola	5.50*	0.02
		Viša škola	4.06	0.09
		Fakultet	5.87*	0.02
		Magistratura	2.50	0.44
		Doktorat	7.75*	0.01
Impulsivno traženje senzacija	Srednja škola	Viša škola	0.12	0.81
		Fakultet	-0.81	0.11
		Magistratura	-2.26	0.07
		Doktorat	-2.36*	0.02
	Viša škola	Fakultet	-0.92	0.13
		Magistratura	-2.38	0.07
		Doktorat	-2.48*	0.02
	Fakultet	Magistratura	-1.45	0.26
		Doktorat	-1.55	0.13
	Magistratura	Doktorat	-0.11	0.94

Iz tabele 14 vidimo da su racionalna uverenja izraženija kod ispitanika čije su majke osnovnog obrazovanja u odnosu na ispitanike čije su majke završile srednju školu, fakultet ($p < 0.05$) i doktorirale ($p < 0.01$). Takođe, vidimo da ispitanici čije su majke visokog obrazovanja (doktorske studije) imaju više skorove na dimenziji ličnosti Impulsivno traženje senzacija. Na sociodemografskim varijablama *Obrazovanje oca* i *Godina studija* ne postoje statističke značajne razlike između ispitanika.

DISKUSIJA

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je provera prediktorske moći osobina ličnosti prema Alternativnom petofaktorskom modelu Marvina Zakermana i Racionalnih i Iracionalnih uverenja u predviđanju Socijalne anksioznosti. Takođe se ispitalo da li postoji povezanost između osobina ličnosti i racionalnih i iracionalnih uverenja, kao i da li postoje razlike u

izraženosti osnovnih varijabli istraživanja s obzirom na neke sociodemografske karakteristike (pol, godina studija i obrazovanje roditelja).

Iracionalna uverenja su statistički značajno povezana sa osobinama ličnosti Aktivitet i Neuroticizam/Anksioznost. Korelacija između iracionalnih uverenja i Aktiviteta je pozitivnog smera i niska, a korelacija sa Neuroticizmom/Anksioznošću je pozitivna i srednja. Dakle, osobe koje imaju potrebu za generalnom aktivnošću i koje osećaju nestrpljivost i uznemirenost u situacijama u kojima ne mogu da manifestuju tu potrebu, kao i osobe koje su sklone teškim izazovnim poslovima imaju uverenja koja vode nezdravim i neadaptivnim ishodima. Napete osobe, koje su emocionalno uznemirene, opsesivno neodlučne i koje su osetljive na kritiku takođe imaju uverenja koja vode neadaptivnim ishodima. Utvrđena je povezanost Racionalnih uverenja i osobina ličnosti Agresivnost/Hostilnost i Neuroticizam/Anksioznost. Korelacija između Racionalnih uverenja i Agresivnosti/Hostilnosti je negativna i niska, a korelacija između Racionalnih uverenja i Neuroticizma/Anksioznosti je negativna i umerena. Osobe koje imaju tendenciju da probleme rešavaju kroz verbalnu agresiju i koje se ponašaju neobazrivo i antisocijalno imaju uverenja koja vode maladaptivnim ishodima. Negativna povezanost Neuroticizma/Anksioznosti i Racionalnih uverenja još jednom potvrđuje pretpostavku da osobe koje su opsesivno neodlučne i osetljive na kritiku imaju uverenja koja ne vode zdravim i adaptivnim ishodima.

Pretpostavka da će osobine ličnosti (Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Impulsivno traženje senzacija, Socijabilnost i Neuroticizam/Anksioznost) biti statistički značajni prediktori Socijalne anksioznosti je delimično potvrđena.

Rezultati hijerarhijske regresione analize pokazuju da regresioni model koji uključuje osobine ličnosti po Alternativnom petofaktorskom modelu Marvina Zakermana objašnjava 39.2% varijanse kriterijumske varijable. Pretpostavka da model koji uključuje osobine ličnosti i iracionalna i racionalna uverenja ima veću predikcionu moć od modela koji uključuje samo osobine ličnosti je potvrđena. Rezultati hijerarhijske regresione analize pokazuju da regresioni model koji uključuje osobine ličnosti i iracionalna i racionalna uverenja objašnjava 42.9% varijanse kriterijumske varijable. Doprinos modela koji čine racionalna i iracionalna uverenja predikciji socijalne anksioznosti je 3.7%.

U prvom modelu koji uključuje osobine ličnosti, tri od pet osobina ličnosti (*Agresivnost/hostilnost*, *Socijalnost* i *Neuroticizam/Anksioznost*) su statistički značajni prediktori kriterijumske varijable (*Socijalna anksioznost*). Na osnovu visokog skora na dimenziji agresivnost može se očekivati nizak skor na dimenziji socijalna anksioznost. Dakle, osobe koje su nestrpljive sa drugima, osvetoljubive i neobazrive neće imati strah od tuđe procene u socijalnim situacijama. Visok skor na dimenziji Socijalnost može da ukazuje na nizak skor na dimenziji socijalne anksioznosti; osobe koje uživaju u velikom društvu i u zabavama neće imati strah od negativne procene u socijalno evaluativnim situacijama. Niska korelacija dimenzija Socijalnost i Socijalna anksioznost ukazuje da ne možemo govoriti o opštoj tendenciji, već treba uzeti u obzir dodatne faktore. Dimenzija Neuroticizam/Anksioznost ima srednju pozitivnu korelaciju sa dimenzijom Socijalna anksioznost; osobe koje su emocionalno uznemirene, napete i osetljive na kritiku imaju strah od negativne procene u socijalno evaluativnim situacijama.

Osobina ličnosti Aktivitet nije statistički značajan prediktor kriterijumske varijable Socijalna anksioznost. Osobe kod kojih je osobina Aktivitet izražena pokazuju tendenciju da se izlažu različitim novim i izazovnim situacijama, osećaju napetost u situacijama kada nema mogućnosti da se potreba za aktivitetom manifestuje. Osobe kod kojih je izražena osobina Socijalna anksioznost ograničavaju svoje kretanje i aktivnost s obzirom da osećaju veliku napetost i anksioznost u situacijama kada su izloženi evaluaciji i proceni drugih osoba. Iz tog razloga ove dve varijable ne koreliraju odnosno osobina Aktivitet nije značajan prediktor Socijalne anksioznosti.

Osobina ličnosti Impulsivno traženje senzacija se nije pokazala kao statistički značajan prediktor varijable Socijalna anksioznost. U drugom regresionom modelu koji uključuje osobine ličnosti i racionalna i iracionalna uverenja, vidimo da još jedna osobina ličnosti (*Aktivitet*) koja u prvom modelu nije korelirala sa kriterijumskom varijablom, u drugom modelu statistički značajno korelira, korelacija je niska i negativna; osobe koje imaju potrebu za generalnom aktivnošću i koje imaju sklonost ka teškim izazovnim poslovima neće osećati strah od negativne procene u socijalnim situacijama. U okviru ovog modela iracionalna uverenja pokazuju pozitivnu i nisku povezanost sa socijalnom anksioznošću. Osobe koje imaju uverenja koja

nemaju empirijsku potporu, koja su nefunkcionalna i koja vode maladaptivnim ishodom, osećaće uznemirenost u socijalno evaluativnim situacijama. S obzirom na to da je ova korelacija niska ovakvo tumačenje se ne može odnositi na sve slučajeve.

Racionalna uverenja se nisu pokazala kao statistički značajan prediktor Socijalne anksioznosti. Kod osoba sa socijalnom anksioznošću postoji specifičan kognitivni stil koji karakterišu iracionalna uverenja o značaju i važnosti ponašanja u nekoj socijalnoj interakciji, kao i uverenje o neadekvatnosti sopstvenog ponašanja. S druge strane, osobe koje imaju kognitivni stil koji karakterišu racionalna uverenja se vode empirijskim i logičkim uverenjima. Takve osobe su adaptivne i funkcionalne.

U istraživanju je proverena i pretpostavka o postojanju razlike u izraženosti osnovnih varijabli istraživanja s obzirom na neke sociodemografske karakteristike (*Pol, Godina studija i Obrazovanje roditelja*). Pronađena je statistički značajna razlika između mladića i devojaka na dimenzijama ličnosti *Aktivitet, Impulsivno traženje senzacija i Neuroticizam/Anksioznost*. Rezultati pokazuju da su mladići generalno aktivniji i skloni ka teškim izazovnim poslovima, i da pokazuju tendenciju ka impulsivnom ponašanju. Kako osobe sa izraženom osobinom Aktivitet mogu da se dobro organizuju i izdrže naporan rad, postoji verovatnoća da će moći da usklade svoj svakodnevni život sa svojom potrebom za impulsivnim traženjem senzacija. Devojke su emocionalno uznemirenije, zabrinutije, napetije, neodlučnije i osetljivije na kritiku. Neka istraživanja su pokazala da žene više koriste *coping* mehanizme usmerene na emocije kao i pasivne *coping* mehanizme (Billing & Moos 1981). Isti rezultati su dobijeni u istraživanju autorke Šafran (Šafran 2010) gde se pokazalo da žene više manifestuju crte neurotičnosti od muškaraca.

Rezultati istraživanja su pokazali da su kod ispitanica izraženije osobine Socijalna anksioznost i Iracionalna uverenja. Žene češće koriste mehanizme prevladavanja koji su usmereni na emocije. S tim u vezi, potvrđena je osnovna pretpostavka REBT-a – o povezanosti emocionalnih poremećaja i iracionalnih uverenja.

Rezultati istraživanja su pokazali da se mladići i devojke ne razlikuju statistički značajno u pogledu izraženosti Agresivnosti/Hostilnosti. Mladići i devojke mogu na različite načine da manifestuju agresivnost, pa su tako mladići skloni izražavanju agresije fizički, dok su devojke više sklone

verbalnoj vrsti agresije. Isti nalazi dobijeni su u istraživanju autora Archer (Archer 2004).

Ne postoje statistički značajne razlike između mladića i devojaka u pogledu izraženosti osobine Socijalnost.

Iako postoje statistički značajne razlike u pogledu izraženosti iracionalnih uverenja na varijabli pol, gde su devojke pokazale veću sklonost ka ovakvom kognitivnom stilu, na varijabli Racionalna uverenja ne postoji statistički značajna razlika. Ovaj rezultat ukazuje da su i momci i devojke skloni empirijskom i pragmatičnom kognitivnom stilu, da se svakako kod oba pola može manifestovati zdravo, adaptivno i funkcionalno mišljenje.

Nije potvrđena pretpostavka o postojanju razlika u pogledu izraženosti osnovnih varijabli s obzirom na godinu studija ispitanika.

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da postoje statistički značajne razlike u pogledu izraženosti osnovnih varijabli između ispitanika čije majke su na različitim nivoima obrazovanja. Ispitanici čije su majke na nižem nivou obrazovanja (osnovna škola), postižu više skorove na skali Racionalnih uverenja od ispitanika čije su majke na višim nivoima obrazovanja. S obzirom na to da je poduzorak ispitanika čije su majke na ovom nivou obrazovanja vrlo mali (4; tabela 4), ovaj rezultat bi mogao biti predmet daljih istraživanja.

Takođe, postoje statistički značajne razlike između ispitanika čije su majke na različitim nivoima obrazovanja i izraženosti dimenzije ličnosti *Impulsivno traženje senzacija*. Rezultati pokazuju da ispitanici čije su majke na višem nivou obrazovanja (doktorat) postižu više skorove na ovoj dimenziji. Međutim, i ovaj poduzorak je izuzetno mali (7; tabela 4), tako da bi ovaj rezultat, takođe morao biti predmet daljih i daleko opsežnijih istraživanja.

Nisu dobijene statistički značajne razlike u pogledu izraženosti osnovnih varijabli između ispitanika čiji su očevi na različitim nivoima obrazovanja.

ZAKLJUČAK

Mnoga istraživanja sprovedena na različitim uzorcima su težila da ustanove vezu između osobina ličnosti, racionalnih i iracionalnih uverenja i socijalne anksioznosti. Socijalna anksioznost je značajan konstrukt koji utiče na mnoge sfere života. Označava strah od negativne procene u socijalno evaluativnim situacijama. Praćena je simptomima na kognitivnom, afektivnom i bihevioralnom nivou. Ovo stanje može biti hendikepirajuće u raznim situacijama tokom života, pa bi bliže upoznavanje sa osobinama ličnosti i sa racionalnim i iracionalnim uverenjima koja su povezana sa socijalnom anksioznošću, moglo da doprinese boljem razumevanju interakcije između ovih konstruktata, i značaju te interakcije za lični rast i razvoj individue. Značaj ispitivanja socijalne anksioznosti je u tome što osobe sa visokim nivoom socijalne anksioznosti mogu pribegavati različitim neadaptivnim obrascima mišljenja i ponašanja.

Neki od rezultata dobijenih u istraživanju potvrđuju ranije dobijene nalaze i doprinose potpunijem razumevanju odnosa između osobina ličnosti, racionalnih i iracionalnih uverenja i socijalne anksioznosti. Osobine ličnosti Aktivitet, Agresivnost/Hostilnost, Socijabilnost i Neuroticizam/Anksioznost, kao i iracionalna uverenja statistički značajno doprinose predikciji socijalne anksioznosti. Ovakvi nalazi potvrđuju polazne pretpostavke da osobe koje su aktivnije i teže izazovnim poslovima, osobe koje su sklone neobazrivo i antisocijalnom ponašanju i koje uživaju u velikom broju ljudi i zabavama će pokazivati manji stepen nelagodnosti i uznemirenosti u socijalno evaluativnim situacijama. S druge strane, osobe koje su emocionalno uznemirene, koje su zabrinute i osetljive na kritiku će pokazivati viši stepen uznemirenosti i nelagodnosti u socijalno evaluativnim situacijama. Rezultati ovog istraživanja takođe potvrđuju pretpostavku da će osobe koje imaju uverenja koja vode nefunkcionalnim i neadaptivnim ishodima osećati uznemirenost i nelagodnost u situacijama u kojima postoji mogućnost od negativne procene.

Istraživanje ovakvog tipa otvara mnoge mogućnosti stručnjacima koji se bave psihologijom ličnosti za dalja ispitivanja.

LITERATURA

- Aluja, A., Rossier, J., Garcia, L.F., Angleitner, A., Kuhlman, M. & Zuckerman, M. (2006). A cross-cultural shortened form of the ZKPQ (ZKPQ-50-cc) adapted to English, French, German, and Spanish languages. *Personality and Individual Differences*, 41, 619–628.
- Archer, J. (2004). Sex Differences in Aggression in Real-World. *Review of General Psychology*, Vol. 8, No. 4, pp. 291–322.
- Beidel, D. C., Turner, S. M. & Dancu, C. V. (1985). Physiological, cognitive and behavioral aspects of social anxiety. *Behaviour research and therapy*, Vol. 23, No. 2, pp. 109–117.
- Billing, A. G. & Moos, T. H. (1981). The role of coping responses and social resources in attenuating the impact of stressful life events. *Journal of Behavioral Medicine*, No. 4, pp. 139–157.
- Ellis, A., Lynn, J. S. & Babes - Bolyai, D. D. (2009). *Rational and Irrational Beliefs: Research, Theory, and Clinical Practice*. New York: Oxford University Press.
- Geddes, J., Gelder, G. M., Mayou, R. (2005). *Psychiatry*. Oxford University Press.
- Goma-i-Freixanet, M., Wismeijer, A. A. J. (2005). Consensual Validity Parameters of the Zuckerman–Kuhlman Personality Questionnaire: Evidence From Self-Reports and Spouse Reports. *Journal of Personality Assessment*, Vol. 84, No. 2, 279–286.
- Marić, Z. (2000). Racionalno emotivno bihevioralna terapija, u: Stojnov, D. i sar. (ur.) *Psihoterapije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mitrović, D., Čolović, P., Smederevac, S. (2009). Evaluation of Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire-50-CC in Serbian culture. *Primenjena psihologija*, Vol. 2, No. 3, 217–230.
- Mohr, C., Schneider, S. (2014). Intensive treatment for separation anxiety disorder in children and adolescents. *Psychological Review*, Vol.1, No. 1, pp. 201–208.
- Post, A. L., Wittmaier, B. C. (1978). Self-disclosure as a function of state and trait anxiety. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 46, No. 1, pg. 12–19.

- Šafran, A. (2010). Povezanost mehanizama suočavanja sa stresom, neuroticizma i iracionalnih uverenja kod adolescenata. *Godišnjak za psihologiju, Vol. 7, No. 9*, pp. 123–139.
- Smederevac, S., Mitrović, D. (2006). *Ličnost, metode i modeli*. Beograd, Centar za primenjenu psihologiju.
- Tovilović, S., Novović, Z. (2009). Procena anksioznosti kao crte (AT29 skala). In: Biro, M., Smederevac, S., Novović, Z. (2009). *Procena psiholoških i psihopatoloških fenomena (55–62)*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Tovilović, S., & Popov, B. (2009). IRU–16: *New scale for measuring irrational and rational beliefs*. Unpublished Manuscript
- Tovilović, S. (2004). Latentna struktura skale socijalne anksioznosti i relacije između socijalne anksioznosti i iracionalnih uverenja. *Psihologija, Vol. 37, No. 1*, pp. 63–88.
- Zuckerman, M., Kuhlman, D. M. (2000). Personality and Risk Taking: Common Biosocial Factors. *Journal of Personality, Vol. 68, No. 6*, pp. 999–1029.
- Zuckerman, M., Kuhlman, D. M. Camac, C. (1988). What Lies Beyond E and N? Factor Analysis of Scales Believed to Measure Basic Dimensions of Personality. *Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 54, No. 1*, pp. 96–107.
- Zuckerman, M., Kuhlman, D., Joireman, J., Teta, P., Kraft, M. (1993). A Comparison of Three Structural Models for Personality: The Big Three, the Big Five, and the Alternative Five. *Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 65, No. 4*, pp. 757–768.

Nenad Cvetanović

Kristijan Pešić

Kristina Randelović

Nataša Mladenović

PERSONALITY TRAITS AND RATIONAL AND IRRATIONAL BELIEFS AS PREDICTORS OF SOCIAL ANXIETY IN STUDENTS

The study focuses on personality traits and rational and irrational beliefs as predictors of Social anxiety, and the expressions of value differences according to basic variables with socio-demographic characteristics as the parameter. The study includes the sample of 167 students of both sexes (76 men and 91 women). The applied instruments are Zuckerman - Kuhlman personality questionnaire (ZKPQ-50-CC), Scale of Rational and Irrational beliefs (IRU -16) and Social anxiety scale (SA-2). The obtained results show that in the model of personality traits, three of five personality traits (Agression/Hostility, Sociability and Neuroticism/Anxiety) can with much certainty statistically predict Social anxiety: Agression/Hostility, Sociability and Neuroticism/Anxiety. In the second model that includes personality traits and Rational and Irrational beliefs, a personality trait *Activity* can also with much certainty statistically predict Social anxiety, and so can Irrational beliefs. The results have shown that there is a statistically relevant difference between men and women in the degree of expression of the Social anxiety, Irrational beliefs and personality traits *Activity*, *Impulsive sensation seeking* and *Neuroticism/Anxiety*. *Neuroticism/Anxiety* and *Irrational beliefs* are more typical of women, whereas *Activity* and *Impulsive sensation seeking* are more typical of men. There is a statistically significant difference in the degree of *Rational beliefs* and *Impulsive sensation seeking* in students with different parent educational background. *Rational beliefs* are more perceptible in students with mothers on lower educational level, and *Impulsive sensation seeking* is more perceptible in students with mothers on higher educational level, PHD.

Key words: Personality traits, Rational and Irrational beliefs, Social anxiety, students